

Tarihte Bugün

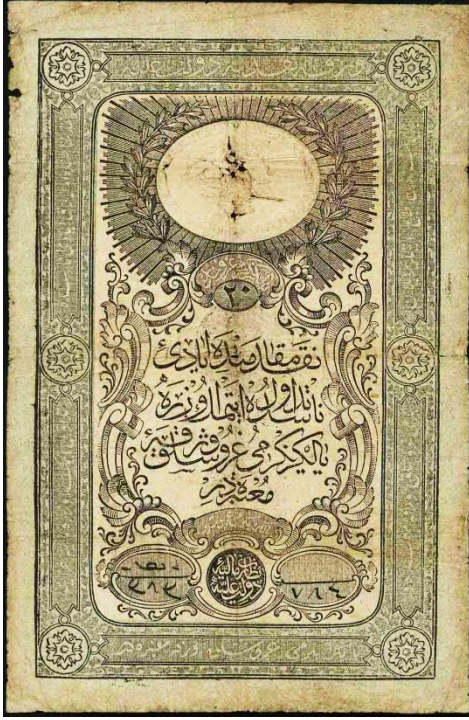
15 Kasım 1966: ABD'nin Gemini XII uzay aracı, Gemini projesinin son insanlı uçuşunu tamamlayıp paraşütle okyanusa indi.

PLASTİK BANKNOTLAR KAĞITTAN DAHA DAYANIKLI

İlk madeni para Anadolu'da M.Ö. 650'de, ilk kağıt banknot M.S. 1100'lerde Çin'de çıktı. İlk plastik banknotu 1984'te Costa Rica halkı kullandı.

Parayla M.Ö. 650'de Tanıştık

İlk insanlar takasla alışveriş yapardı. Ticaret hacmi artınca takas zorlaştı ve İzmir civarında hüküm süren Lidyalılar M.Ö. 650'de ilk parayı, altın-gümüş alaşımından bastı. Para kullanma alışkanlığı Anadolu'dan dünyaya yayıldı. Nakit para ihtiyacı büyüyünce devletler bronz veya bakır paralar çıkardı. Büyük miktarlardaki alışverişlerde, metal paranın ağır oluşu sorun yaratmaya başladı. Çin imparatoru, tüccarlardan alınan mal karşılığında metal para yerine kağıt makbuz vermeye başladı. Song Hanedanı döneminde (M.S. 960-1279) tuz çok değerli olduğu için tuz ticareti devletin tekelindeydi. Devlet, tuz karşılığında tüccarlara vermek üzere metal para yerine özel kağıt para bastırdı. Kağıt para M.S. 1260'tan itibaren Çin'in tüm eyaletlerine yayıldı. Avrupalılar kağıt paranın varlığını ilk olarak Marco Polo'nun anılarını yazdığı kitaptan öğrendi. İsveç, ilk kağıt parasını 1661'de bastırıp diğer batı ülkelerine örnek oldu ve ardından banknot tüm dünyaya yayıldı. Banknot kelimesi Avrupa'da bankaya altın veya gümüş para yatıranlara, bankanın verdiği "bank note" denilen kağıt makbuzdan çıktı. Kağıtta "bu banka notunu bankaya getirene üzerinde yazdığı kadar altın veya gümüş verilecektir" yazardı. Bu makbuz, alışverişlerde para gibi de kullanılırdı. Daha sonra çıkan kağıt paralara da bu alışkanlıkla banknot denildi.

**I.Abdülmecit döneminde basılan
10 kuruşluk kaime (1852)**

İlk Osmanlı Banknotunu Abdülmecit Çıkarttı

I.Abdülmecit 1840'ta Kaime-ı Nakdiye-ı Mutebere (para yerine geçen belge) adı ile ilk banknotları çıkarttı. Bunlar tam anlamıyla kağıt para değil, hazine bonusu gibiydi. Matbaada basılmayıp banka notu gibi elle yazılıp üzerine mühür basılırdı. Sahteleri türeyince 1842'den itibaren matbaada basıldılar. Banknotlar 1863-1914 yılları arasında Osmanlı Bankası tarafından bastırıldı. Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1927'nin sonuna kadar Osmanlı döneminin Evrak-ı Nakdiye adlı banknotları kullanıldı. Türkiye Cumhuriyeti, yeni banknotlar bastırmak için 1925'te bir yasa çıkarttı. İngiltere'de bastırılan ilk Türkiye Cumhuriyeti banknotları 5 Aralık 1927'de kullanıma girdi. Ancak bu banknotlar, harf devriminden önce basıldığı için Latin harfleriyle değil Osmanlı harfleriyle basıldı. Para basma yetkisi 1931'de kurulan T. C. Merkez Bankası'na verilince yeni banknotlar Latin harfleriyle basıldı ve eskiler tedavülden kaldırıldı.

İlk plastik banknot Costa Rica-1984

İlk Plastik Banknotlar

Plastik banknot veya polimer banknot denilen paraların yapımında, kağıt yerine plastik malzeme kullanılır. Paraların yapıldığı plastikler, plastik poşet veya plastik kaplarda kullanılan plastiklere benzer. Etilen veya propilen gibi küçük organik moleküllerin kimyasal bağlarla birbirine bağlanarak oluşturduğu uzun moleküllere polimer (veya plastik) denilir. Etilen molekülü, 2 karbon ve 4 hidrojen atomundan, propilen molekülü 2 karbon ve 6 hidrojen atomundan oluşur. Polipropilen denilen plastiğin ham maddesi (monomeri) propilen adlı maddedir. Etilen kullanılarak yapılan plastikler polietilendir. Polietilen denildiğinde akla, yumuşak ve şeffaf olan sera örtüsü gelir. Polietilenin sert ve dayanıklı olan türüne, yüksek yoğunluklu polietilen denilir. Polipropilen daha az bilinir ama çok kullanılan bir üründür. Dünyanın ilk plastik banknotları ABD’de 1984’te yüksek yoğunluklu polietilenden yapılmıştı. DuPont firmasının Tyvek adlı ürünü yüksek yoğunluklu polietilen elyaflarından yapılır. Tyvek çok güçlüdür, yırtılmaz ve suya dayanıklıdır. ABD’de 1983’te, Costa Rica ve Haiti’nin bazı banknotları tyvek adlı plastiğe basıldı. Ancak bu plastik banknotların mürekkebi zamanla çıktığı için tekrar kağıt paraya dönüldü.

Kanadalı astronot Chris Headfield yeni plastik Kanada 5 doları ile uzayda

Avustralya'nın Polipropilen Banknotları

Plastik banknot basma fikrinin ilk ortaya çıktığı ülkelerden biri de Avustralya'dır. Renkli fotokopi makineleri piyasaya çıkınca sahte para basanlar, bu makineleri kullanmaya başladı. Avustralya hükümeti, 1967'de renkli fotokopi makineleriyle basılmış sahte Avustralya banknotları ele geçince, daha güvenli paralar basmaya karar verdi. Kağıt paraların taklit edilmesini zorlaştıran kabartma yazı ve figürler, ışığa tutulunca görülen filigran ve hologramlar kullanıldı. Banknotlarda kullanılan kağıt, özel olarak pamuktan üretilir ve kalpazanlar piyasada satılan kağıtları kullandığı için fark hemen hissedilir. Tüm önlemlere karşın kalpazanlar yeni teknolojilerle sahte para basmaya devam ediyor. Avustralya hükümeti 1988'de banknotları kağıt yerine iki yönde gerdirilmiş şeffaf polipropilen kullanarak, taklit edilmesini zorlaştırmayı tercih etti. Avustralya 1996'da tüm banknotlarını plastik üzerine basan ilk ülke oldu. Sıcak ve nemli iklimi olan ülkeler Avustralya'nın teknik desteğiyle plastik banknot kullanmaya başladı. Bu ülkelerde kağıt paralar hızla yıprandığı için plastik banknot tercih ediliyor. Plastik banknotların maliyeti kağıda oranla daha yüksektir ama kullanım ömrü kağıt banknotun 3 katı olduğu için tercih ediliyor. Banknotların basıldığı plastik, şeffaf olduğu için önce iki yüzüne beyaz baskı yapılır ve banknotun belirli bölümleri şeffaf olarak bırakılır. Ardından değişik tekniklerle farklı yönlerden bakılınca rengi değişen figürler, ışığa tutunca görülebilen figür ve yazılar gibi özel kısımlar basılır. Türkiye'de plastik banknot konusu gündeme geldi ama kağıt banknota devam edilmesi daha uygun bulundu. Çünkü plastik banknot için gereken özel plastik sadece Avustralya'da üretiliyor ve bu plastiğe baskı yapmak için bazı özel makinelerin satın alınması da gerekiyordu. Ayrıca plastik paranın maliyeti kağıt paradan daha yüksek çıktı.

Üretici ülke sayısı artınca para basılan polipropilen filmin fiyatı düşecek. Yakın bir gelecekte ülkemizin de plastik banknotlarla tanışması mümkün olacak.

Prof. Dr. Ural Akbulut
ODTÜ Kimya Bölümü